

UOT 332.2

Elçin Qafarlı
Azərbaycan Respublikasının TÜRKSOY Təşkilatındakı nümayəndəsi
E-mail: elchingfarli@gmail.com

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ TÜRKİYƏ-AZƏRBAYCAN ORTAQ DƏYƏRLƏRİNƏ MÜNASİBƏT MƏSƏLƏLƏRİ

Xülasə: Müdrik siyasətçi və parlaq şəxsiyyət olan ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi irsinə maraq illər ötdükcə daha da artmaqdadır. Xüsusilə də, türk xalqları arasında Heydər Əliyevin geniş şöhrəti, böyük nüfuzu olmuşdur. Sovet dövlətinin rəhbər vəzifələrində çalışarkən türk respublikalarında bilavasitə başçılıq etdiyi və uğurla həyata keçirdiyi önəmli layihələrlə xalqın böyük hörmətini qazanmışdı.

Hazırda Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Cümhuriyyəti arasında əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş qardaşlıq münasibətləri özünün ən yüksək mərhələsini yaşayır. Türkiyə Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında mövcud olan yüksək səviyyəli əlaqələr, dostluq və qardaşlıq münasibətləri dərin tarixi köklərə söykənir. Hər iki xalqın eyni dinə, dilə, ortaq mədəniyyətə və adət-ənənələrə malik olması ölkələrimiz arasında münasibətləri daim gücləndirmiş və ən yüksək səviyyəyə çıxarmışdır.

Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Cümhuriyyəti arasında bütün sahələrdə, o cümlədən iqtisadi və mədəni sahələrdə mövcud olan əlaqələr ildən ilə daha da inkişaf etməkdədir. Ulu öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən tövsiyələrinə uyğun olaraq hər iki ölkə geniş təsir imkanları olan, qarşılıqlı fayda gətirən, bölgədə sülhü təmin edən, əmin-amanlığa və qarşılıqlı mədəni inteqrasiyaya xidmət göstərən bir çox beynəlxalq layihələr həyata keçirmiş və yenilərinin üzərində işləməkdədir.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Türkiyə-Azərbaycan, “Bir millət, iki dövlət”, xarici siyasət, beynəlxalq münasibətlər

XX əsrin son otuz ilində Azərbaycanda rəhbərlik özündən əvvəlki dövrlərdən tamamilə fərqlənmişdir. Bu dövr Azərbaycan tarixində xüsusi yer tutur. “Bu dövrü fərqləndirən mühüm cəhətlərdən biri ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda Heydər Əliyev kimi dünya şöhrətli siyasi xadim yetişmişdir. Heydər Əliyevin şəxsiyyəti və fəaliyyəti XX əsrin ikinci yarısında Sovet İttifaqının ictimai-siyasi mühitində formalaşmış, dünyada peşəkar siyasətçi, siyasi və dövlət xadimi kimi tanınmışdır. Onun həyat yolu olduqca zəngin, mənalı və bacarıqlı siyasi lider, qüdrətli tarixi şəxsiyyət kimi yüksək insani-əxlaqi keyfiyyətləri özündə əks etdirən örnekdir” [7].

Müdrik siyasətçi və parlaq şəxsiyyət olan ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi irsinə maraq illər ötdükcə daha da artmaqdadır. Xüsusilə də, türk xalqları arasında Heydər Əliyevin geniş şöhrəti, böyük nüfuzu olmuşdur. Sovet dövlətinin rəhbər vəzifələrində çalışarkən türk respublikalarında bilavasitə başçılıq etdiyi və uğurla həyata keçirdiyi önəmli layihələrlə xalqın böyük hörmətini qazanmışdı.

1991-ci ildə Azərbaycanda dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra ölkənin qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri milli mənafehlərə əsaslanan xarici siyasət kursunun müəyyən edilərək həyata keçirilməsi idi. Azərbaycan Respublikasını üzləşdiyi fəlakətdən xilas etmək və düşdüyü ağır vəziyyətdən çıxarmaq üçün səmərəli, pragmatik xarici siyasət kursunun müəyyən edilməsi zərurəti yaranmışdı.

SSRİ-nin süqutundan sonra müstəqillik qazanmış türk respublikaları ilə tarixi bağların bərpası, iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrin qurulması və genişləndirilməsi istiqamətində dövlət başçıları ilə görüşlərin mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu qeyd edən Heydər Əliyev bununla bağlı Türkiyə Respublikası tərəfindən atılan addımları, göstərilən dəstəyi yüksək dəyərləndirirdi. Xüsusilə də,

Türkiyənin Prezidenti Turqut Özalın yeni müstəqillik qazanmış türk respublikalarının dövlət rəhbərlərinin 1992-ci ildə Ankarada baş tutmuş ilk Zirvə görüşünün xalqlarımız arasında qarşılıqlı əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsində səmərəli olacağını vurğulayırdı.

Xalqın inadlı tələbi ilə 1993-cü ilin iyununda Azərbaycan Respublikasında hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyev Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli yer tutmasında və dünya siyasətinə inteqrasiyasında, ölkəmizin siyasi, iqtisadi, mədəni sahələrdə atdığı mühüm addımlar sırasında qardaş Türkiyə ilə münasibətlərin yüksək səviyyədə və etibarlı təməllər üzərində qurulmasına çox böyük əhəmiyyət verirdi.

Ulu öndər ölkəmiz ilə Türkiyə arasındakı münasibətlərə necə böyük önəm verdiyini ilk günlərdən bəyan edərək deyirdi ki, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini dünya ölkələri arasında ilk olaraq Türkiyə tanımışdır. Bu isə o vaxt Azərbaycanın dünya dövlətləri, dünya birliyi tərəfindən tanınmasında çox önəmli addım olmuşdur. 1994-cü ilin 8 fevral tarixində Ankarada rəsmi səfərdə olarkən “Çankaya” prezident iqamətgahında Prezident Süleyman Dəmirəl ilə görüşündə çıxış edərək, “Böyük iftixar hissi, böyük məmnuniyyətlə ilə demək olar ki, 70 il bir-birindən ayrı düşmüş xalqlarımız qısa müddətdə bir birinə qovuşdu, bir-birini qucaqladı və sanki bu 70 ildə ayrılıq heç olmamışdır [1, s.61].

Prezident Heydər Əliyev 1994-cü ilin oktyabr ayının 19-da Türk dövlətləri başçılarının Zirvə görüşündə qəbul edilmiş “İstanbul bəyannaməsi”nin imzalanma mərasimində deyirdi: “Biz bir kökdənlik, biz birdilli xalqlarıq. Bizim milli ənənələrimiz çox yaxındır, bir-birinə bənzərdir, oxşardır. Ona görə də, bunlar hamısı xalqlarımızı hələ müstəqil olmadığımız vaxtda bir-birindən ayırmayıb, bir-birinə bağlayıb, bir-birilə daha çox əlaqədə saxlayıb. İndi isə xalqlarımız öz müstəqilliklərini əldə edəndən sonra, müstəqil dövlətlər kimi dünyada tanınandan sonra biz tarixi ənənələr əsasında, həmin fundamental əsaslar üzərində bundan sonra da irəli getməliyik” [8].

23-26 mart 1996-cı il tarixində Ankarada keçirilən IV “Türk dövlətləri və toplumlarının dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq” qurultayında Heydər Əliyevin bir deyimi bir daha xatırladılmışdır: “Azərbaycan üçün Türkiyədən yaxın dost, qardaş dövlət yoxdur. Türkiyə üçün də bütün ölkələr, xalqlar arasında Azərbaycan qədər dost, qardaş ölkə yoxdur... Heç bir qüvvə, heç bir kəs, heç bir ölkə Türkiyə – Azərbaycan dostluğuna mane ola bilməz. Bizim dostluğumuz sarsılmazdır, əbədidir və əbədi olacaqdır” [3, s.70].

Bu müdrik fikirləri Heydər Əliyev 6 noyabr 1996-cı il tarixində Türk dünyası yazıçılarının III qurultayındakı nitqində daha da inkişaf etdirərək, türk xalqlarının keçdiyi tarixi inkişaf yolunu, bəşər mədəniyyətinə böyük töhfələr verərək onu zənginləşdirdiyini vurğulayaraq deyirdi ki, biz öz tarixi köklərimizlə, milli köklərimizlə, mənəvi dəyərlərimizlə, milli-mənəvi ənənələrimizlə, böyük tariximizlə fəxr edə bilərik [2, s.5-12].

Heydər Əliyevin “Bir millət, iki dövlət” konsepsiyası milli-mənəvi dəyərlərimizin tarixən ortaqlığını, xalqlarımızın mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, incəsənətinin, bütünlükdə mənəvi dünyasının bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğunu da əks etdirməkdədir.

Türkiyə ilə münasibətlərin dinamikası və əhatəliliyi bunun əyani sübutlarındandır. Hal hazırda iki qardaş dövlət arasında bütün sahələr üzrə əməkdaşlıq yüksələn xətt üzrə inkişaf edir. Azərbaycanın ən yaxın müttəfiqi olan Türkiyə ilə mədəni əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi istiqamətində Azərbaycan lazım olan bütün addımları atır [5, s.5-6].

Hazırda Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Cümhuriyyəti arasında əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş qardaşlıq münasibətləri özünün ən yüksək mərhələsini yaşayır. Bu isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın yürütdüyü müdrik və uzaqgörən siyasətinin birbaşa nəticəsidir. 3 oktyabr 2009-cu il tarixində Naxçıvan şəhərində keçirilən Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan və Qırğızıstanın dövlət başçılarının Zirvə Görüşündə Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası təsis edildi [6]. Daha sonrakı illərdə Türk Dövlətləri Təşkilatına çevrilən təşkilata Özbəkistanın tam hüquqlu üzv, Türkmənistan,

Macarıstan və Şimali Kipr Türk Respublikasının isə müşahidəçi olaraq qatılması, türk birliyinin formalaşması və türk dövlətlərinin bir-biri ilə yaxınlaşması baxımından atılan bu önəmli addımlar Heydər Əliyev ideyalarının bariz təcəssümünə çevrildi.

Türkiyə Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında mövcud olan yüksək səviyyəli əlaqələr, dostluq və qardaşlıq münasibətləri dərin tarixi köklərə söykənir. Hər iki xalqın eyni dinə, dilə, ortaq mədəniyyətə və adət-ənənələrə malik olması ölkələrimiz arasında münasibətləri daim gücləndirmiş və ən yüksək səviyyəyə çıxarmışdır. Türkiyə ilə Azərbaycan həm sevincli, həm də kədərli günlərdə daim bir-birilərinin yanında olmuşlar. Azərbaycan 1991-ci ildə yenidən öz müstəqilliyini qazandıqdan sonra məhz Türkiyə Azərbaycanı tanıyan ilk dövlət olmuşdur [4, s.36].

İki ölkə arasındakı münasibətlərin inkişafında Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı münasibətləri “Bir millət, iki dövlət” kimi xarakterizə edən ulu öndər iki qardaş ölkə arasında əlaqələrin inkişaf etməsi istiqamətində böyük əmək sərf etmişdir. Heydər Əliyevin “Bir millət, iki dövlət” tarixi tezi zamanın çətin sınaqlarından keçərək öz həqiqiliyini, həyatiliyini və zəruriliyini sübut etmiş, etnik kökləri, dili, dini və adət-ənənələri bir olan xalqlarımızın birliyi və inkişafının hərəkətverici qüvvəsidir.

Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Cümhuriyyəti arasında bütün sahələrdə, o cümlədən iqtisadi və mədəni sahələrdə mövcud olan əlaqələr ildən ilə daha da inkişaf etməkdədir. Ulu öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən tövsiyələrinə uyğun olaraq hər iki ölkə geniş təsir imkanları olan, qarşılıqlı fayda gətirən, bölgədə sülhü təmin edən, əmin-amanlığa və qarşılıqlı mədəni inteqrasiyaya xidmət göstərən bir çox beynəlxalq layihələr həyata keçirmiş və yenilərinin üzərində işləməkdədir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri və Heydər Əliyev (1991-2001-ci illər) 1-ci kitab, M.C.Mərdanov, Bakı, 2002, 180 s.
2. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, Azər nəşr, 1998, 488 səh.
3. Heydər Əliyev və Şərq. 6 cildə, III kitab: Türkiyə Cümhuriyyəti (Müəllif-tərtibçilər: Qaley Allahverdiyev, Vəhdət Sultanzadə). Bakı, “Çaşıoğlu”, 2003, 472 s.
4. Hüseynova F. Müstəqillik dövründə Azərbaycan – Türkiyə əlaqələrinin kulturoloji aspektləri (elm, təhsil, mədəniyyət). Bakı, 2007, 302 səh.
5. Məmmədov N. Xalq qəzeti. 2010-cu il, 9 may, s.5-6.
6. Naxçıvan zirvə görüşü türkdilli ölkələrin birliyini daha da gücləndirəcəkdir. Azərbaycan. – 2009. – 4 oktyabr. – s. 1, 2.
7. **Daxilqızı N.** Azərbaycan xalqı yeganə nicat yolunu Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışında göürdü. 24.06.22, <https://bakivaxti.az/az/posts/detail/azerbaycan-xalqi-yegane-nicat-yolunu-heyder-eliyevin-hakimiyyete-qayidisinde-gorurdu-1656055386>
8. Tağıyev A. Azərbaycan-Türkiyə birliyi: dostluq və qardaşlıq nümunəsi! 22.08.20, https://525.az/?name=xeber&news_id=147972

Elchin Gafarli

ISSUES OF RELATIONSHIP TO HAYDER ALIYEV AND COMMON VALUES OF TURKEY-AZERBAIJAN

Summary: The interest in the political legacy of the Great Leader Heydar Aliyev, a wise politician and a bright personality, is increasing over the years. In particular, Heydar Aliyev had wide fame and significant influence among the Turkic peoples. While working in the leadership positions of

the Soviet state, he won the people's great respect with the important projects that he directly headed and successfully implemented in the Turkish republics.

The fraternal relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey, founded by the Great Leader Heydar Aliyev, are experiencing their highest stage. This is a direct result of the wise and visionary policy of the President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev, and the President of the Republic of Turkey, Recep Tayyip Erdogan. On October 3, 2009, at the Summit Meeting of the Heads of State of Azerbaijan, Turkey, Kazakhstan, and Kyrgyzstan held in Nakhchivan, the Cooperation Council of Turkic-Speaking States was established. In later years, Uzbekistan became a full member of the Organization of Turkic States, and Turkmenistan, Hungary, and the Turkish Republic of Northern Cyprus joined it as observers. These crucial steps taken regarding the formation of Turkish unity and the rapprochement of Turkish states became a clear embodiment of Heydar Aliyev's ideas.

Relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey in all fields, including economic and cultural areas, are developing year by year. By the visionary recommendations of Great Leader Heydar Aliyev, both countries have implemented many international projects that have broad influence, bring mutual benefits, ensure peace in the region, serve peace and joint cultural integration, and are working on new ones.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Türkiyə-Azərbaycan, “Bir millət, iki dövlət”, xarici siyasət, beynəlxalq münasibətlər